

Selvitys Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 –ohjelman toimintaympäristön muutoksesta

Uudistuva ja osaava Suomi ohjelman
välitarkastelu 2025

Rauha Hirvonen
TEM/AKO
26.9.2024

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Euroopan unionin
osarahoittama

Sisällys

1. Johdanto.....	3
2. Selvityksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	4
3. Aineisto ja menetelmät	4
4. Tilanne ohjelmastrategian valmisteluhetkellä	5
5. Toimintaympäristön kehitys vuodesta 2021 nykyhetkeen	6
5.1. Alueelliset kehitysnäkymät 2021-2024	6
5.2 Komission maaraportit	7
Talous- ja työllisyystilanteen kehitys maaraporteissa 2022-2024.....	8
Tavoitteita ja suosituksia vuodelle 2024	9
6. Keskeisimmät tämänhetkiset haasteet ohjelman toimintaympäristössä	10
6.1 Venäjän hyökkäyssodan vaikutukset.....	10
6.2 Työllisyys, osaavan työvoiman saatavuus ja sosiaaliset haasteet.....	11
6.3 TKI ja Digitalisaatio.....	11
6.4 Puhdas ja oikeudenmukainen siirtymä	12
7. Yhteenveto ja johtopäätökset	13
Liite: Kyselylomake	14

1. Johdanto

Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 –ohjelma on osa EU:n alue- ja rakennepolitiikkaa. EU:n jäsenmaat ovat laatineet alue- ja rakennepolitiikan ohjelmakautta koskevan ohjelman, jossa kuvataan jäsenmaan kehittämistoiminnalle asettamat lähtökohdat, tavoitteet, toimet sekä rahoitus ohjelmaa koskevien säädösten mukaisesti. Ohjelman tarkoituksena on tukea elinkeino-, energia-, ilmasto-, innovaatio-, koulutus- ja työllisyyspolitiikkaa sekä syrjäytymisen ja köyhyyden vastaista työtä. Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 -ohjelma koostuu kolmesta rahastosta: Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR), Euroopan sosiaalirahasto plussasta (ESR+) sekä Oikeudenmukaisen siirtymän rahastosta (JTF). Keskeisimpiä teemoja ohjelman sisällössä ovat kestävä kehitys, sukupuolten tasa-arvo, yhdenvertaisuus, digitaalisuus, kansainvälistyminen, ilmastomuutos ja innovatiivisuus. Ohjelma rahoitetaan sekä EU-rahoituksella (1,935 mrd. euroa) että kansallisella vastinrahoituksella (1,224 mrd. euroa).

Ohjelmaa koskevan yleisasetuksen (EU) 2021/1060 18 artikla edellyttää jäsenmaita suorittamaan alue- ja rakennepolitiikan ohjelmille väliarvioinnin. Suomen on muiden jäsenvaltioiden tavoin toimitettava komissiolle arvio ohjelman väliarvioinnin tuloksista 31.3.2025 mennessä. Arvioinnin yleisinä tavoitteina on ohjelman toimeenpanon parantaminen sekä tuloksellisuuden ja vaikutusten arviointi. Arvioinnin tulosten perusteella selvitetään, tuleeko ohjelman sisältöä joltain osin päivittää. Tarkoituksena on myös tuottaa eri sidosryhmille tietoa toteutuksen edistymisestä sekä toiminnan tuloksellisuudesta ja vaikuttavuudesta. Arvioinnin keskeisiä tuloksia ja johtopäätöksiä tulee myös voida hyödyntää valmistauduttaessa vuodesta 2028 alkavaan uuteen ohjelmakauteen.

Ohjelmaa valmisteltaessa maailman tilanne oli hyvin erilainen kuin tällä hetkellä. Ohjelman valmisteluhetkellä oltiin esimerkiksi vielä keskellä koronavirusta. Tällä hetkellä aluekehittämisen haasteet ovat erilaisia. Venäjän hyökkäyssodan alettua taloudellinen tilanne alueilla on muuttunut huomattavasti. Sodan myötä esimerkiksi metsäteollisuuden, matkailun sekä vihreiden investointien kehitysnäkymät ovat hyvinkin erilaiset kuin kolme vuotta sitten. Kokonaisturvallisuus ja huoltovarmuus näyttäytyvät tästä syystä myös aivan erilaisessa roolissa kuin ohjelmakauden alussa. Talouden taantuma aiheuttaa rasitteita työllisyydelle ja elinkeinoelämälle sekä vaikuttaa yleisesti ihmisten sosioekonomiseen tilanteeseen.

Tämä on ohjelman väliarvioinnin tueksi tehtävä analyysi toimintaympäristön muutoksesta. Ensimmäiseksi esitellään selvityksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset sekä menetelmät ja aineisto. Tämän jälkeen käydään ohjelmastrategian sisältöjä läpi tiivistäen ja tarkastellaan toimintaympäristön tilaa ohjelman valmisteluhetkellä. Seuraavaksi kuvataan toimintaympäristön kehitystä ohjelmakauden aikana, minkä jälkeen muutoksia suhteutetaan ohjelmastrategiaan aineiston analyysin perusteella. Selvityksen lopuksi esitellään tutkimuksen keskeiset johtopäätökset. Asiakirjan loppuun on liitetty aineistonkeruuta varten luotu kyselylomake.

2. Selvityksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämä selvitys tehdään Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 -ohjelman väliarvioinnin tueksi selvittämään muutoksia ohjelman toimintaympäristössä. Selvityksen tarkoituksena on ottaa selvää yleisasetuksen 18 artiklan 1 kohdan alakohdissa a) ja d) eriteltyjen seikkojen vaikutusta ohjelmaan. Selvityksessä kartoitetaan ohjelmakauden aikana tapahtuneita alue- ja rakennepolitiikkaan vaikuttavia yhteiskunnallisia muutoksia. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti rahoituksellisten, taloudellisten, sosiaalisten ja maailmanpoliittisten kehityskulkujen vaikutukset ohjelman toimintaympäristöön tarkasteluvälillä 2021-2024. Tämä katsaus toteutetaan sisäisenä selvityksenä, jonka tavoitteena on ottaa selville, ovatko ohjelman alkuperäiset tavoitteet linjassa toimintaympäristön tämänhetkisten haasteiden kanssa.

Selvityksen keskeisimpiä tutkimuskysymyksiä ovat:

- Millä tavoin Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 -ohjelman toimintaympäristö on muuttunut ohjelmakauden valmisteluajankohdasta tähän hetkeen?
- Miten ohjelman tavoitteet näyttäytyvät suhteessa toimintaympäristön nykyisiin haasteisiin?

Alakysymyksiä:

- Miten Venäjän hyökkäyssota on vaikuttanut toimintaympäristöön?
- Miten toimintaympäristö on muuttunut työllisyyden ja osaavan työvoiman saatavuuden suhteen?
- Miten toimintaympäristö on muuttunut sosioekonomisen tilanteen suhteen?
- Miten toimintaympäristö on muuttunut TKI-toiminnan ja digitalisaation kohdalla?
- Miten toimintaympäristö on muuttunut puhtaan siirtymän osalta?

3. Aineisto ja menetelmät

Selvitys on toteutettu kirjallisuusselvityksenä, jonka aineisto koostuu alueellisista kehitysnäkymäraporteista vuodesta 2021 eteenpäin sekä Euroopan komission maaraporteista vuosilta 2022-2024. Alueellisista kehitysnäkymäraporteista saa kattavan käsityksen siitä, miten elinkeinoelämä ja yritystoiminta, työllisyystilanne sekä osaavan työvoiman saatavuus on muuttunut alueilla, ja mitkä toimintaympäristötekijät ovat vaikuttaneet muutosten taustalla. Alueraportit koostuvat laadullisista arvioista ja tilastotiedoista alueiden kehitystilanteesta sekä lyhyen aikavälin alue-ennakoista. Komission maaraportit taas kuvaavat vuosittain koko maan talous- ja työllisyystilannetta, edistymistä ilmastotavoitteiden suhteen sekä sosioekonomista tilannetta. Maaraporteissa annetaan myös jäsenmaille suosituksia ongelmien ratkaisemiseksi. Lisäksi tämän selvityksen aineistona on hyödynnetty ohjelman valmisteluun ja toimeenpanoon osallistuneiden asiantuntijoiden näkemyksiä. Näkemyksiä selvitettiin laadullisella kyselytutkimuksella, joka toteutettiin puolistrukturoidun anonyymien kyselylomakkeen avulla. Kysely tapahtui sähköisesti ja siihen osallistui yhteensä 11 asiantuntijaa. Kyselylomake on liitettynä tämän asiakirjan loppuun. Aineistolle suoritettiin kokonaisuudessaan laadullinen sisällönanalyysi, jossa raporteista ja kyselyn vastauksista nousseita toimintaympäristötekijöitä peilattiin ohjelmastrategian sisältöihin.

4. Tilanne ohjelmastrategian valmisteluhetkellä

Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 –ohjelman strategiassa nimetään ohjelman laatimishetkellä painavimpia haasteita, joihin ohjelma pyrkii vastaamaan. Näitä tunnistettuja haasteita tarkastelemalla saa suuntaa antavan kuvan siitä, millainen toimintaympäristö on ollut ohjelman valmisteluhetkellä. Tässä osiossa käydään siis läpi tiivistäen ohjelmastrategiassa nimetyt toimintaympäristöhaasteet sekä tavoitteet, joiden avulla ohjelma pyrkii vastaamaan näihin haasteisiin.

TKI-haasteista ohjelmassa mainitaan etenkin teknologisen ja taloudellisen kehityksen sekä ympäristöhaasteiden asettamat paineet elinkeinoelämäältä TKI-toimintaa kohtaan. Yksityisiin TKI-investointeihin kykenevien keskisuurten yritysten joukko nähtiin kapeana ja nopeasti kasvavien innovatiivisten yritysten osuus oli pienempi kuin keskimäärin EU:ssa. Korkeakoulusektorilla haasteena puolestaan nähtiin kansainvälistymisen puutteellinen taso sekä ammatillisten oppilaitosten alihyödyntäminen TKI-kehittämisessä. Ohjelman toimilla pyritään kehittämään innovaatiojärjestelmiä siten, että ne toimivat paremmin tukien elinkeinoelämäältä TKI-toimintaa. Ohjelma pyrkii myös lisäämään innovaatioyhteistyötä yritysten ja koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden välillä.

Digitalisoitumisen katsottiin olevan keskeinen mahdollisuus tuottavuuden lisäämiseen Suomessa. Digitalisoitumisen keskeisimpinä kysymyksinä nähtiin osaavan työvoiman saatavuus sekä yritysten väliset huomattavat erot teknologioiden integroinnissa. Ohjelman toiminnan lopputuloksena tavoitellaan, että digitalisaation käyttö on edistynyt, sen hyödyntämiseen liittyvä osaaminen on kasvanut ja toimijoiden välinen yhteistyö lisääntynyt.

Pk-yrityksillä arvioitiin olevan keskeinen rooli elinkeinorakenteen monipuolistamisen saralla. Haasteellisena pidettiin kuitenkin osaavan työvoiman saatavuutta. Kehittämistarpeita havaittiin etenkin kansainvälistymisen tasossa sekä osaamisen ja omistajanvaihdoksien uusiutumiskyvyssä. Nämä ongelmakohdat nähtiin pienyritysvaltaisten alueiden elinvoimaa vaarantavina tekijöinä. Myös Suomen maantieteellisestä sijainnista ja harvasta asutuksesta aiheutuvat saavutettavuushaasteet otettiin ohjelmastrategiassa huomioon. Ohjelman rahoitustoimilla pyritään saavuttamaan pk-yritysten nopeampaa kasvua sekä tuottavuuden kasvua. Tavoitteena on, että Suomessa olisi enemmän kilpailukykyisiä yrityksiä, jotka kansainvälistyvät, uudistavat liiketoimintamallejaan, hyödyntävät luovaa osaamistaan sekä kehittävät innovaatioita markkinoille.

Työllisyys- ja osaamishaasteiden kohdalla huolenaiheena nähtiin työikäisen väestön väheneminen. Työllisyysasteeseen vaikutti ohjelman alkamishetkellä erityisesti koronakriisin aiheuttama työttömyyden voimakas lisääntyminen. Työpaikkojen väheneminen perinteisiltä teollisuuden aloilta nähtiin myös yhtenä työllisyyteen liittyvänä haasteena. Osaaminen puolestaan oli tunnistettu suurimmaksi kasvun edellytykseksi uuden teknologian ja työn murroksen muokatessa työelämää. Tähän liittyen painavimpana haasteena katsottiin olevan osaavan työvoiman saatavuuden epävarmuus ja osaamistason heikentyminen. Etenkin osaamisen päivittämisen ja jatkuvan oppimisen tarvetta painotetaan ohjelmastrategiassa. Lisäksi osaamisen ja työllisyyden kehitystä vaikeuttavat työvoiman alhainen liikkuvuus maan sisällä, ilmastonmuutos sekä sukupuolten välinen ammatillinen segregatio. Ohjelman tavoitteena on, että hankkeisiin osallistuvat työnhakijat, työttömät ja työvoiman ulkopuolella olevat ovat pääsääntöisesti työllistyneet, perustaneet yrityksen tai siirtyneet koulutukseen. Lisäksi ohjelman avulla pyritään lisäämään työnantajien rekrytointivalmiuksia.

Ohjelmassa huomioidut sosiaaliset haasteet liittyvät syrjäytymiseen, lasten ja nuorten sijaishuoltoon ja lastensuojeluun liittyviin ongelmiin sekä aineelliseen puutteeseen. Näihin kaikkiin osa-alueisiin vaikuttaa vahvasti yhteiskunnan sosioekonominen eriytyminen, joka ilmenee huono-osaisuuden ja köyhyyden kasautumisena ja periytymisena. Erityisesti ongelmia aiheuttavat työ- ja

koulutuspaikkojen puuttuminen sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Ohjelman hankkeilla pyritään torjumaan huono-osaisuutta, ylisukupolvista köyhyyttä ja syrjäytymistä sekä eri väestöryhmien välisiä ja alueellisia terveys- ja hyvinvointieroja. Tämä tapahtuu esimerkiksi parantamalla työllistymismahdollisuuksia sekä kehittämällä palveluita, jotka edistävät yhtäläisiä mahdollisuuksia ja osallisuutta sekä turvaverkkoja nuorten tulevaisuuteen. Lisäksi ohjelmasta tarjotaan aineellista apua elintarvikkeiden ja perushyödykkeiden hankintaan.

Ohjelmastrategiassa on tunnistettu myös alueelliseen saavutettavuuteen liittyviä haasteita. Suomi on harvaan asuttu ja etäisyydet ovat pitkiä, mikä aiheuttaa haasteita elinkeinoelämän kilpailukyvyille. Saavutettavuuden haasteet ovat etenkin Itä- ja Pohjois-Suomen pk-yrityksille kilpailuhaitta. EAKR:n toimintalinja 3 keskittyy näiden saavutettavuushaasteiden ratkaisemiseen. Toimintalinjassa keskeisessä asemassa olevia tieliikenneinvestointeja toteutetaan ainoastaan Itä- ja Pohjois-Suomessa käyttäen pohjoisen harvaan asuttujen alueiden erillisrahoitusta.

Vähähiilisyyden ja ilmastonmuutoksen kohdalla ohjelman mukaan haasteena on löytää keinoja helpottaa vähähiilisten ratkaisujen valitsemista sekä sitoutumista tavoitteisiin. Myös siirtymään liittyviä epävarmuuksia haluttiin tasoittaa. Ilmastonmuutoksen arvioitiin vaikuttavan Suomessa etenkin pohjoisella arktisella alueella, mikä lisää kehitystarvetta sopeutumismahdollisuuksille. Hiilineutraalisuuden, ekologisten investointien ja kiertotalouden ym. uskottiin kuitenkin avaavan huomattavia liiketoimintamahdollisuuksia ja kilpailukykyä globaaleilla markkinoilla. Ohjelman erityistavoitteen 2.1 tavoitteena on vähentää kasvihuonepäästöjä lisäämällä alueiden ja yritysten energiatehokkuutta sekä edistämällä uusiutuvaa energiaa. Toiminnan tarkoituksena on edistää myös alueellista ja paikallista ilmastotyötä sekä ilmastonmuutokseen sopeutumista. Lisäksi erityistavoitteesta 2.3 tuetaan toimia kiertotalouden edistämiseksi. JTF-rahoituksen avulla torjutaan siirtymään liittyviä haittavaikutuksia ja epävarmuuksia.

JTF-rahoitukseen liittyen ohjelmastrategiassa on nimetty erikseen haasteet, jotka liittyvät turpeesta luopumiseen. Yleisesti ottaen JTF pyrkii vastaamaan turvetuotannon alasajon seurauksena aiheutuviin sosioekonomisiin ja ympäristöllisiin haittavaikutuksiin alueilla. Vähähiilisen siirtymän haittavaikutusten kompensoimiseksi toimita korostetaan elinkeinojen monipuolistamista ja työvoiman sopeuttamista hiilineutraaliin siirtymään. Työvoiman uudelleen koulutuksen ja -työllistämisen toimenpiteiden erityiskohderyhmänä on nuoret. Ohjelmastrategian mukaan merkittävimpiä haitallisia seurauksia siirtymästä ovat turvealan työpaikkojen hupeneminen sekä kielteiset vaikutukset alueiden elinvoimalle.

5. Toimintaympäristön kehitys vuodesta 2021 nykyhetkeen

5.1. Alueelliset kehitysnäkymät 2021-2024

Vuoden 2021 alueellisissa kehitysnäkymissä korostui koronakriisi ja siitä palautumisesta aiheutuneet rasitteet taloudelle ja työllisyydelle. Huolenaiheena alueilla oli erityisesti pitkäaikaistyöttömyys, jonka ennakoitiin kasvavan edelleen nopeasti. Kuten ohjelmastrategiassakin, myös alueellisissa kehitysnäkymissä nousi vahvasti esille haasteet osaavan työvoiman saatavuudessa. Uusiutuvaan energiaan sekä bio- ja kiertotalouteen liittyviä investointeja oli vuoden 2021 keväällä vireillä runsaasti.

Elinkeinoelämän ja yritystoiminnan odotettiin vielä 2021 keväällä paranevan kaikissa seutukunnissa seuraavan vuoden aikana. Erityisesti lupaavia kehityskulkuja odotettiin teknologia- ja

metsäteollisuuden aloilla. Työttömyyden ennakoitiin myös lähtevän laskuun lähitulevaisuudessa. Syksyyn mennessä alueiden talous ja työllisyys olivatkin lähteneet koronakriisin helpotuttua voimakkaaseen kasvuun. Lähes kaikilla elinkeinoelämän sektoreilla kehityssuunta vaikutti valoisalta, ja tilanteen odotettiin paranevan miltei jokaisessa seutukunnassa seuraavan puolen vuoden aikana. Työllisyysasteen nousu pohjautui lomautusten vähenemiseen ja työvoiman kysynnän kasvuun. Tästä positiivisesta käänteestä huolimatta alueilla kannettiin edelleen voimakasta huolta osaavan työvoiman saatavuudesta.

Kevääseen 2022 mennessä tilanne oli kuitenkin muuttunut radikaalisti. Venäjän aloittama hyökkäyssota synnytti globaalin kriisin, joka aiheutti välittömiä ja välillisiä vaikutuksia alueiden talouteen ja työllisyyteen. Sodan alkamisen myötä edellisvuoden positiiviset kehitysnäkymät kokivat merkittävän takaiskun. Suurin yksittäinen uhka alueiden talouskehitykselle oli energian hinnan räjähdysmäinen nousu Venäjän tuontien energian lakkauttamisen vuoksi. Hintojen nousu heikensi investointihalukkuutta sekä kuluttajien ostovoimaa. Lisäksi tulevaisuuden ennakoitiin hankaloitui merkittävästi alueilla. Etenkin maatalouden tilanne kääntyi yhä huolestuttavampaan suuntaan, kun ala kärsi huonojen satovuosien lisäksi energian hinnoista johtuvista vakavista kannattavuusongelmista. Voimakkaimpina sodan haittavaikutukset näkyivät itäisen Suomen alueilla, jotka olivat olleet vahvasti riippuvaisia Venäjälle suuntautuneesta viennistä sekä venäläisturismista. Sodan aiheuttaman energiakriisin myötä uusiutuvan energian investoinnit puolestaan kiihtyivät. Positiiviset kehityskulut työllisyyden osalta jatkuivat sodasta huolimatta vielä syksyllä 2022.

Globaali epävarmuus, kohonnut korkotaso, kustannusten nousu sekä ongelmat työvoiman saatavuudessa varjostivat alueellisia kehitysnäkymiä keväällä 2023. Venäjän hyökkäyssodan vaikutukset iskivät vakavimmin maakuntiin, jotka olivat aiemmin vahvasti tukeutuneet Venäjästä riippuvaiseen vientiin, tuontiin ja matkailuun. Epävarmuudesta huolimatta vuoden päähän ulottuvat arviot ennakoivat elinkeinoelämän kehityksen paranevan koko Suomen alueella. Natoon liittymisen arvioitiin vakauttavan taloudellista toimintaympäristöä. Puhtaan siirtymän investoinnit loivat edelleen positiivisia kehitysnäkymiä alueille. Työllisyysasteen myönteinen kehitys jatkui vielä keväällä 2023 joskin hidastuen eri puolilla maata. Syksyyn mennessä talouden ja työllisyyden tilanne kääntyi alueilla jo heikkenevään suuntaan taloustilanteen taantumien myötä. Työttömyyden lisääntymisen oletettiin kuitenkin jäävän lyhytkestoiseksi.

Tuoreimmassa alueellisten kehitysnäkemyksien raportissa keväältä 2024 voidaan nähdä aiempien kehityskulkujen yhteisvaikutuksia. Venäjän hyökkäyssodan jatkuminen asettaa edelleen rasitteita monille aloille, etenkin metsäteollisuudelle sekä matkailu- ja logistiikka-aloille. Talouden taantuma ilmenee alueilla työllisyyden heikkenemisenä sekä varovaisuutena kuluttajien ja yrittäjien toiminnassa. Vuoden päähän ulottuvat arviot työllisyyden kehittymisestä ennakoivat kuitenkin, että tilanne lähtisi hiljalleen paranemaan suurimmassa osassa maata. Suhdannetilanteen myötä osaavan työvoiman saatavuuden tilanne on helpottunut, mutta ongelman ennakoidaan voimistuvan jälleen tulevaisuudessa, sillä väestökehitykseen liittyvät haasteet ovat rakenteellisia. Maatalouden kannattavuuskriisi jatkuu edelleen tuottajahintojen kääntyessä laskuun. Uusiutuvan energiatuotannon ja puhtaan siirtymän investoinnit puolestaan ovat vielä kasvussa koko maassa. Nato-jäsenyys on vähentänyt maariskiä ja avannut uusia mahdollisuuksia puolustusteollisuuteen.

5.2 Komission maaraportit

Yleisasetuksen 18 artiklan 1 kohdan alakohdassa a) veloitetaan jäsenvaltioita ottamaan väliarvioinnissa huomioon vuonna 2024 annetuissa maakohtaisissa suosituksissa määritetyt uudet haasteet. Tässä selvityksessä hyödynnetään komission antamia maaraportteja, jotka ovat oheisasiakirjoja neuvoston antamille maakohtaisille suosituksille. Raportteja tarkastellaan koko ohjelmakauden ajalta, jotta saadaan parempi kokonaiskuva toimintaympäristön muutoksesta. Ohjelmakauden aikana julkaistuja

maaraportteja on saatavilla vain vuodesta 2022 eteenpäin. Raporteissa annettuja suosituksia tarkastellaan pelkästään vuodelta 2024.

Talous- ja työllisyystilanteen kehitys maaraporteissa 2022-2024

Vuoden 2022 maaraportin mukaan Suomen talous selviytyi koronavuodesta verrattain hyvin. Kokonaistuotannon supistuminen oli alle puolet EU:n vastaavasta kokonaistasosta. Talouskasvu vahvistui voimakkaasti vuoden 2020 loppupuolelta lähtien ja ylitti kriisiä edeltäneen tason vuoden 2021 puoliväliin mennessä. Myös työmarkkinat lähtivät koronavuoden jälkeen elpymään nopeasti ja vakaasti. Ongelmia kuitenkin havaittiin sukupuolten välisissä eroissa työllisyydessä, NEET-nuorten osuudessa ja heikossa asemassa olevien väestöryhmien työllisyydessä. Suomen talouteen odotettiin kohdistuvan merkittäviä riskejä Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Tästä huolimatta kokonaistuotannon oletettiin kasvavan seuraavina vuosina. Maaraportin mukaan ilmastotavoitteiden saavuttaminen edellyttäisi kattavaa politiikkakokonaisuutta ja toimenpiteitä, jotka vaikuttavat koko talouteen. Arvioitiin myös, että Venäjän tuontien korvaamiseksi tarvittaisiin suuria lisäinvestointeja uusiutuvaan energiaan.

Vuoden 2023 maaraportissa käy ilmi Venäjän hyökkäyssodan vaikutus talouteen. Suomi oli juuri elpynyt koronavuoden talousvaikutuksista, mutta ajautui tekniseen taantumaan vuoden 2022 loppupuolella. Vuoden 2023 alussa talouden ilmapiiri oli melko negatiivinen teollisuudessa, vähittäiskaupassa ja rakennusalailla. Myös kuluttajien luottamus oli heikkoa. Arvioitiin, että inflaatiopaineet, korkojen nousu ja tiukemmat rahoitusehdot heikentäisivät lähiaikoina talouden suorituskykyä. Ulkoisten olosuhteiden ennustettiin kuitenkin paranevan, ja talouden toimeliaisuuden odotettiin vilkastuvan vuoden 2023 jälkipuoliskolla. Työmarkkinoiden todettiin toimivan verrattain hyvin rakenteellisista haasteista huolimatta. Raportin mukaan työvoimapula ja osaamisvajava ovat kuitenkin keskeisiä talouden haasteita, joihin Suomen olisi vastattava. Ilmastotavoitteiden saavuttaminen edellyttäisi jatkuvia toimia ja merkittäviä julkisen ja yksityisen sektorin investointeja. Uusiutuvan energian kapasiteetin oletettiin lisääntyvän etenkin tuulivoiman osalta. Energiainfrastruktuurin osalta haasteena mainittiin, että suuri osa uusiutuvasta energiasta tuotetaan muualla kuin siellä, missä kulutus on suurinta. Toinen merkittävä haaste puhtaan siirtymän osalta on kiertotalouden edistäminen, jossa Suomi alisuoriutuu merkittävästi.

Vuoden 2024 maaraportissa ilmenee huolestuneisuutta Suomen taloudellisesta tilanteesta. Vuoden 2023 aikana Suomi oli ajautunut taantumaan, kun reaalin BKT supistui prosentilla. Tämä johtui erityisesti kasvaneista lainakustannuksista ja korkean inflaation vaikutuksesta kotimaiseen kysyntään. Alhainen vienti vaikutti myös negatiivisesti talouteen. Inflaatiopaineet ovat kuitenkin hiipumaan päin energian hinnan laskun myötä. Työllisyystilanne on raportin mukaan pysynyt verrattain sinnikkäänä talouden taantumasta huolimatta, mutta rakenteelliset ongelmat säilyvät yhä. Osaavan työvoiman riittävyys on edelleen suuria haasteita etenkin koulutuksen ja terveydenhuollon aloilla. Hankaluudet liittyen väestön ikääntymiseen, työvoiman liikkuvuuteen sekä yhteiskuntaluokkien väliseen segregatioon eivät myöskään ole väistyneet. Raportissa painotetaan lisäksi koulutuksen heikkenevän suorituskyvyn merkitystä osaamistason ja kilpailukyvyn kannalta. Suomi pärjää EU-tasolla tarkasteltuna hyvin aikuiskoulutuksessa, mutta aikuiskoulutustuen lakkauttaminen voi haitata aikuisten osallistumista oppimiseen. Raportin mukaan sosiaalietuuksien leikkaukset voivat lisätä köyhyyttä erityisesti nuorten aikuisten, yksinhuoltajien ja yksin asuvien työikäisten aikuisten keskuudessa. Työllisyys korkean teknologian sekä T&K-toiminnan aloilla on hyvällä tasolla, mutta alueelliset erot ovat suuria. Suomi pärjää innovaatioiden osalta hyvin. Maaraportin mukaan Suomi edistyy tavoitteissaan puhtaan siirtymän osalta. Haasteita luo kuitenkin talouden epävakaudesta johtuva hankkeiden viivästyminen energia- ja teollisuussektoreilla. Suomen toimet kiertotalouden edistämiseksi ovat edelleen riittämättömiä.

Tavoitteita ja suosituksia vuodelle 2024

Vuoden 2024 maaraportissa Suomelle linjataan suosituksia koskien julkista taloutta, työmarkkinoiden toimivuutta, kilpailukykyä, sosioekonomisia haasteita sekä ilmasto- ja ympäristötoimia.

Raportissa painotetaan, että tuottavuuden lisääminen on tärkeää kilpailukyvyn nostamiseksi Suomessa. Tuottavuuden lisäämiseksi tulisi tavoitella entistä laajempaa kaupan integraatiota sekä enemmän investointeja tutkimukseen ja kehitykseen. Kilpailukyvyn nostamiseksi olisi myös raportin mukaan tärkeää puuttua alati heikkenevään koulutustasoon. Suomen talous tarvitsee osaavaa työvoimaa edistämään innovaatiota sekä digitaalista ja vihreää siirtymää. Työmarkkinoiden toimivuuden ja osaavan työvoiman suosituksissa korostettiin työperäisen maahanmuuton merkitystä. Aliedustettujen ryhmien aktivoiminen ja osaavan työvoiman houkuttelu EU:n ulkopuolelta olisi Suomen työmarkkinatilanteen kannalta hyödyllistä. Suomi on kilpailukykyinen maa kansainvälisten osaajien kohdalla, mutta raportin mukaan Suomi hyötyisi lisätoimista maahanmuuttajien integroimiseksi työmarkkinoille. Myös työn kannustimien vahvistamista suositellaan, sillä se aktivoisi työvoiman ulkopuolella olevia ihmisiä.

Raportissa ehdotetaan, että Suomen toimet koulutustason parantamiseksi olisivat tehokkaampia, jos heikommassa asemassa olevia opiskelijoita tukevia toimia lisättäisiin. Sosiaali- ja terveyssektorin on hallittava kasvavia kustannuksia ja vahvistettava palvelutuotantoa. Raportin mukaan sosiaaliturvan parempi saatavuus vahvistaisi myös sosiaalista resilienssiä, parantaisi pitkän aikavälin kilpailukykyä ja varmistaisi myös talouden kantokyvyn tulevaisuudessa. Raportissa eritellään Suomen hyödyntämiä keinoja köyhyyden ehkäisemiseksi (mukaan lukien ESR+), mutta arvion mukaan lisää toimia tarvittaisiin, jotta saavutettaisiin kansallinen tavoite vähentää 100 000 henkilöllä köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevia ihmisiä.

Monet vähähiiliset projektit ovat viivästyneet tarjontaketjujen pullonkaulojen sekä energian ja materiaalien korkeiden hintojen vuoksi. Raportin mukaan tästä syystä investointiympäristöä on kehitettävä. Kiertotaloutta tulee myös edistää voimakkaammin. Suomen on myös pysyttävä ajan tasalla fossiilittoman liikenteen tiekartan toimeenpanossa. Toimet eivät välttämättä toteudu pelkästään markkinaehtoisesti johtuen harvasta asutuksesta ja pitkistä välimatkoista. Tämän vuoksi voi olla tarve julkisille vähähiilisen liikenteen investoinneille päästövähennysten toteutumisen turvaamiseksi. Suomi alisuoriutuu kiertotalouden eri osa-alueilla verrattuna muihin jäsenvaltioihin, joten tähän olisi myös puututtava tehokkaammin. Maankäytön hiilinielut ovat myös heikentyneet viime vuosien aikana Suomessa, joten päästövähennystavoitteille tarvitaan konkreettisempi tiekartta. Suomella ei myöskään ole riittävästi investointeja luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemien edistämiseksi. Raportin mukaan turpeesta luopuminen on tärkeä askel kohti puhdasta ja oikeudenmukaista siirtymää.

Koheesiopolitiikan ohjelman kohdalla maaraportissa painotetaan, että on edelleen tärkeää jatkaa suunniteltujen painopisteiden toteuttamista etenkin Suomen itäisillä ja harvaan asutuilla pohjoisilla alueilla. Raportin mukaan Suomi voisi hyötyä STEP-välineen mahdollisuuksista tukea teollisuuden murrosta esimerkiksi tekoälyn, kyberturvallisuuden ja robotiikan aloilla, energia - ja resurssitehokkuudessa sekä terveysturvallisuuden kannalta elintärkeiden lääketieteellisten teknologioiden kohdalla. Raportissa arvioidaan, että ohjelman täytäntöönpanoa voi mukauttaa sopimaan toimintaympäristön muutoksiin tarvittaessa ilman ohjelmamuutoksia.

6. Keskeisimmät tämänhetkiset haasteet ohjelman toimintaympäristössä

6.1 Venäjän hyökkäyssodan vaikutukset

Venäjän hyökkäyssota on suurin yksittäinen muutos ohjelman toimintaympäristössä. Vaikutukset alueiden talouteen ja työllisyyteen ovat olleet sekä suoria että epäsuoria. Sodan myötä etenkin kokonaisturvallisuus ja huoltovarmuus ovat korostuneet vahvasti alueilla. Tämä näkökulma näkyy kaikilla tarkastelluilla osa-alueilla. Voimakkaimpia sodan vaikutukset ovat olleet itäisessä Suomessa.

Sodalla on ollut vaikutuksia sekä vientiin että tuontiin Suomessa. Vienti- ja tuontinäkymiin ovat vaikuttaneet erityisen voimakkaasti logistiikka-alan kokemat haasteet. Venäjälle suuntautuneiden yhteyksien katkaiseminen on erityisesti haastanut logistiikka-alaa. Aineistossa tämä tulee esille erityisesti aluekehitysraporteista ja asiantuntijakyselystä. Esimerkiksi Saimaan kanavan liikennöinnin pysähtyttyä kuljetukset ovat siirtyneet maanteille, mikä on lisännyt jo entuudestaan huonokuntoisten maanteiden rasitusta itäisessä Suomessa. Myös logistiikkakustannusten nousu on aiheuttanut suuria muutoksia tieliikenteessä, rautateillä, lentoliikenteessä sekä laivareiteillä. Sodan vaikutukset vientiin ovat kohdistuneet etenkin metalliteollisuuden koneisiin ja tuotteisiin, maataloussektoriin sekä satamien transitioliikenteeseen. Teknolוגiateollisuudessa Venäjän vientimarkkinoiden korvaaminen on onnistunut verrattain hyvin. Asiantuntijakyselyn mukaan kuitenkin komponenttipula on lisääntynyt teknolוגiateollisuudessa. Tuonnin osalta merkittävimpiä haasteita sodan myötä on ilmennyt metsäteollisuuden raaka-ainehuollossa, kun venäläisen puun ja hakkeen tuonti lopetettiin. Tämä on aiheuttanut hankaluuksia puutavaralajien saannille sekä erityisesti lämmön ja sähkön energiantuotannolle. Tästä johtuen kysyntä kotimaiselle hakepuulle ja turpeelle on kasvanut.

Muuttuneen geopolitiittisen tilanteen vuoksi myös itäisen Suomen saavutettavuuskysymykset ovat nousseet entistä tärkeämmiksi. Asiantuntijakyselyn vastauksien mukaan alueella on uusia saavutettavuuden haasteita, kun yhteydet itään ovat poikki ja muihin suuntiin puolestaan heikot. Alueellista saavutettavuutta hankaloittavia tekijöitä ovat esimerkiksi Saimaan kanavan liikenteen pysähtyminen, Karjalan radan tavaraliikenteen pullonkaulat sekä lentoliikenteen epävarmuus ja palvelutasopuutteet. Yksiraiteisen Karjalan radan välityskyky ei riitä kattamaan voimakkaasti lisääntynyttä maan sisäistä tavarakuljetusta. EAKR:n toimintalinja 3:sta on toistaiseksi rahoitettu hankkeita noin 30 miljoonan euron edestä. Hankkeita on rahoitettu lähinnä itäisessä Suomessa. Liikenne 12 –suunnitelman Itä- ja Pohjois-Suomen alueelliset painotukset keskittyvät liikennejärjestelmän toimivuuteen ja kestävyys, sotilaallisen liikkuvuuden tarpeisiin sekä teollisuuden kuljetusten häiriöttömyyteen ja turvallisuuteen. Suunnitelman toimeenpanossa on huomioitu muuttunut turvallisuustilanne.

Sekä aluekehitysnäkymäraporteista että asiantuntijakyselyn vastauksista nousee useita sodan vaikutuksia matkailualalla. Ala on kokenut huomattavia rasitteita, kun venäläismatkailijoita ei saavu enää maahan. Myös Aasiasta tulevien matkailijoiden määrä on vähentynyt sodan aiheuttamien lentoreittien muutoksien vuoksi. Tämä on aiheuttanut vaikeuksia alueille, jotka ovat aikaisemmin tukeutuneet kansainväliseen matkailuun, erityisesti itäisessä Suomessa. Pietari ei myöskään ole enää risteilyalusten pysähdyspaikka, vaan itäisimmäksi pysähdyspaikaksi on vaihtunut Kotka. Tämä on toisaalta kasvattanut matkailijoiden määrää Kotkassa, mutta vähentänyt kokonaisuudessaan reittien houkuttelevuutta. Matkailualan yritykset ovat sodan aiheuttamien koettelemusten myötä siirtyneet tavoittelemaan yhä enemmän asiakkaita kotimaasta ja muualta Euroopasta.

Venäjän hyökkäyssodalla on ollut välillisesti muutamia positiivisia vaikutuksia Suomessa. Energian tuonnin lakkauttaminen Venäjältä on luonut paineita lisätä energian omavaraisuutta Suomessa. Tästä johtuen on siirrytty yhä enemmän pois fossiilisista polttoaineista, ja investoinnit uusiutuvaan energiaan ovat vauhdittuneet. Kotimaisen energiapuun kysyntä on myös voimistunut, kun tuonti Venäjältä on loppunut. Kysyntää on kasvattanut myös sodan aiheuttama uusiutuvan energian vauhdittuminen. Asiantuntijakyselyn mukaan lisäksi teknologia- ja teollisuuspolitiikka on vahvistunut sekä turvallisuusalan kysyntä kasvanut merkittävästi. Uusia kumppanuuksia ja kansainvälisiä verkostoja on myös muodostettu sodan seurauksena.

6.2 Työllisyys, osaavan työvoiman saatavuus ja sosiaaliset haasteet

Ohjelmastrategiassa tunnistetut haasteet liittyen työllisyyteen ja osaavan työvoiman saatavuuteen ovat tällä hetkellä yhtä painavia kuin ohjelman valmisteluhetkellä. Esimerkiksi heikkenevä väestökehitys, osaavan työvoiman saatavuus ja sukupuolten välinen segregatio ovat luonteeltaan rakenteellisia ongelmia, jotka eivät edelleenkään ole väistyneet. Vaikka koronaviruksen jälkeen työllisyystilanne lähti elpymään varsin nopeasti, työttömyysaste on jälleen liikkumassa huolestuttavaan suuntaan. Aineistosta pinnalle nousee yhä voimakkaammin koulutustason heikkeneminen ja sen vaikutukset osaavan työvoiman saatavuuteen. Tämän vuoden maaraportissa tuodaan erityisesti tätä näkökulmaa esille. Kyselyyn osallistuneet asiantuntijat kantavat huolta koulutustason lisäksi työttömien sosiaaliturvan heikentämisen sekä maahanmuuton ja maassaolon kiristysten vaikutuksesta työllisyys- ja osaamishaasteisiin.

Sosiaaliset haasteet eivät myöskään ole väistyneet, vaan pikemminkin syventyneet. Yksi merkittävä syy taustalla on talouden taantumien aiheuttama elinkustannusten nousu. Asiantuntijakyselyn mukaan toinen painava syy ongelmien korostumiseen on lisääntynyt yhteiskunnallinen polarisaatio. Asiantuntijoiden mukaan sosiaaliturvan leikkaukset tulevat myös vaikeuttamaan nykyistä tilannetta, jossa yhteiskunnan palveluiden tarjonta ei riitä vastaamaan kysyntään. Vuoden 2024 maaraportin mukaan köyhyysaste on vielä matala EU:n tasoon verrattuna, mutta köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevien henkilöiden osuus väestöstä on kasvanut selkeästi vuodesta 2021.

6.3 TKI ja Digitalisaatio

Tämän vuoden maaraportin mukaan Suomi pärjää verrattain hyvin T&K- ja TKI-toiminnan ja digitalisaation osalta. Asiantuntijoiden mukaan ohjelmassa tunnistetut TKI- ja digitaalisuushaasteet ovat kuitenkin pääosin edelleen ajantasaisia, vaikkakin osittain jo helpottaneet. Heidän mukaansa on myös noussut uusia haasteita, joihin tulisi kiinnittää huomioita. Esimerkiksi korkeakoulujen kansainvälistyminen taso on parantunut, mutta haasteita on noussut enemmän elinkeinoelämän ja tutkimuksen välisen yhteistyön kehittämisessä sekä mikro- ja pienyritysten kyvykkyydessä osallistua TKI-toimintaan. Venäjän hyökkäyssota on osaltaan vaikuttanut myös TKI-toimintaan, kun yhteistyö ja vientimarkkinat Venäjän kanssa lakkautuivat. TKI-toiminnan merkitys puhtaassa siirtymässä on myös voimistunut globaalin kilpailun muutosten ja geopoliittisen ulottuvuuden kautta. Taloudellisen taantumien ja sodan vaikutukset näkyvät myös yritysten varoivaisuudessa käynnistää TKI-prosesseja.

Aluekehitys- ja maaraporteissa digitaalisuushaasteet eivät näyttäytyä keskeisimpänä huolenaiheena viimeisten vuosien aikana. Digitalisaatio mainitaan kyllä yhtenä edistämisen kohteena muiden muassa, mutta raportit eivät anna sille erityisen suurta painoarvoa. Asiantuntijakyselyn mukaan ohjelmassa nimetyt haasteet ovat kuitenkin edelleen ajankohtaisia. Vastaajat nostavat tekoälyn läpimurron yhtenä keskeisenä digitaalisuuteen liittyvänä uutena ilmiönä, jota ei ole sisällytetty alkuperäiseen ohjelmastrategiaan kattavasti. Maaraportin mukaan Suomi pärjää digitalisaatiossa EU-tasoon nähden erityisen hyvin. Tämä näkyy myös tekoälyä hyödyntävien yritysten osuudessa

(Suomessa 15%, vrt. EU 8%). Osaavan työvoiman haasteet ja globaalin kilpailun muutokset koskevat myös digitaalisuushaasteita.

6.4 Puhdas ja oikeudenmukainen siirtymä

Ilmastomuutos on edelleen suuri globaali ongelma, joka on voimistunut viimeisten vuosien aikana ihmisten toiminnan seurauksena. Maapallon keskilämpötila on noussut tähän mennessä jo 1,07°C ja tulee mitä todennäköisimmin ylittämään 1,5°C viimeistään vuoteen 2040 mennessä (IPCC AR6, 2023). Suomen tavoitteena on olla hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä. Kasvihuonepäästövähennysten osalta Suomen tavoitteena on vuoteen 2030 mennessä vähentää päästöjä taakanjakosektorilla 50% vuoden 2005 tasosta. Nykyisillä toimenpiteillä Suomi ei ole saavuttamassa näitä tavoitteita (Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma, 2022). Maankäyttösektorille on asetettu hiilinielutavoite, jonka mukaan sektorin päästöt eivät saa ylittää laskettuja varantoja ajanjaksolla 2021-2025. Suomen maankäyttösektorin nielut ovat tästä huolimatta heikentyneet viime vuosikymmenen aikana huomattavasti. Hallituksella ei tällä hetkellä ole sitovaa tavoitetta turpeen energiakäytön vähentämiseksi. Kokonaiskulutus on kuitenkin ollut voimakkaassa laskussa EU:n päästökaupan vaikutuksesta, ja edellisen hallituksen asettama tavoite on jo saavutettu. Alue- ja rakennepolitiikan ohjelman yksi tehtävistä on tukea siirtymää kohti vähähiilistä yhteiskuntaa luomalla kannustimia sitoutua ja valita vähähiilisiä ratkaisuja sekä tasoittamalla siirtymään liittyviä epävarmuuksia. Ohjelmastrategiaan nimetyt puhtaan ja oikeudenmukaisen siirtymän haasteet eivät siis ole menettäneet merkitystään ohjelmakauden aikana.

Vaikka ilmastohaasteet ovat nykypäivänä ajankohtaisempia kuin koskaan, ilmasto- ja ympäristöpolitiikan painoarvo on muuttunut selkeästi talous- ja turvallisuuspoliittisen ulottuvuuden voimistuttua viime vuosien aikana. Ilmastonäkökulma jää yhä helpommin talous- ja turvallisuusdiskurssin varjoon. Toisaalta kasvava huoli energian omavaraisuudesta ja kilpailukyvyn kasvattamisesta on luonut nostetta energia- ja ilmastotoimille. Aluekehitysraporttien mukaan uusiutuvan energiatuotannon ja puhtaan siirtymän investoinnit ovat vahvassa kasvussa koko maassa. Vuoden 2024 maaraportissa kannetaan kuitenkin huolta monien vihreiden investointien viivästyisestä talouden epävakaa tilanteen vuoksi. Kotimaisen puuraaka-aineen kysynnän nousu on nostanut entisestään maankäyttösektorin päästöjä. Suomessa tarvitaan myös huomattavasti enemmän toimia kiertotalousasteen parantamiseksi. Kyselyyn vastanneiden asiantuntijoiden mukaan uusia haasteita puhtaassa ja oikeudenmukaisessa siirtymässä ovat toimijoiden erilaiset näkemykset ilmastomuutokseen vastaamisesta, hankehalukkuuden vähentyminen sekä vaikeudet mukautua nopeasti muuttuviin vaatimuksiin ja edellytyksiin. Siirtymään siis liittyy edelleen monia epävarmuuksia monien toimijoiden näkökulmasta. Asiantuntijoiden mukaan myös turpeen rooli huoltovarmuusratkaisuna on korostunut, mikä osaltaan kuvastaa turvallisuuspoliittisen näkökulman vahvistumista.

7. Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä selvityksessä on kartoitettu toimintaympäristössä ilmenneiden muutosten suhdetta ohjelmastrategiaan. Aineiston analyysin perusteella otettiin selvää, millä tavoin ohjelman toimintaympäristö on muuttunut ohjelman valmisteluhetkestä tähän päivään sekä ovatko ohjelmastrategiassa nimetyt haasteet yhä ajankohtaisia. Tämän lisäksi nostettiin esille myös uusia haasteita, joita on noussut esiin ohjelmakauden aikana. Selvityksen keskeisin tulos on, että toimintaympäristö on muuttunut huomattavasti viime vuosien aikana. Koronakriisistä toivuttiin verrattain hyvin ja siihen liittyvät epävarmuudet eivät enää ole yhtä suuressa roolissa kuin ohjelmastrategian valmisteluhetkellä. Suurin yksittäinen muutos on ollut Venäjän aloittama hyökkäyssota Ukrainaan. Tämä on vaikuttanut kokonaisvaltaisesti koko ohjelman sisältöihin. Vaikutukset ovat erityisen korostuneita itäisessä Suomessa. Myös talouden taantuma on aiheuttanut rasitteita ohjelman toimintaympäristössä niin TKI-haasteiden, työllisyshaasteiden kuin sosiaalisten haasteidenkin osalta.

Esille on tullut merkittäviä uusia haasteita, joita ei voitu vielä ennakoida ohjelmakautta valmistellessa. Näitä ovat esimerkiksi Venäjän hyökkäyssodan aiheuttamat muutokset alueilla. Ohjelmakauden alussa puolen vuoden päähän ulottuvat elinkeinoelämän odotukset olivat positiivisia koko itäisessä Suomessa. Tällä hetkellä puolestaan elinkeinoelämän tilanteen odotetaan heikkenevän lähes koko itäisen Suomen alueella. Venäjä-yhteistyön loppuminen ja logistiikka-alan ongelmat ovat vaikuttaneet vahvasti vienti- ja tuontimarkkinoihin. Myös itäisen Suomen saavutettavuuden haasteet ovat korostuneet hyökkäyssodan vaikutuksesta. Matkailuala on kärsinyt Venäjältä tulevien matkailijoiden loppumisen sekä matkailureittien muutosten vuoksi. Metsäteollisuuteen on vaikuttanut Venäjän tuontipuun lakkautuminen, mikä on hankaloittanut puuraaka-aineiden saatavuutta Suomessa. Tämä toisaalta on lisännyt kotimaisen hakepuun kysyntää. Sodalla on ollut myös muita epäsuoria positiivisia vaikutuksia, kuten energia- ja ilmastotoimien vauhdittuminen sekä uudet kansainväliset verkostot ja kumppanuudet.

Selvityksen perusteella ohjelmastrategiassa nimetyt haasteet ovat pääosin ajankohtaisia ja useat niistä ovat pikemminkin voimistuneet entisestään. Monet yhteiskunnalliset ongelmat ovat luonteeltaan rakenteellisia, joten niihin vaikuttaminen on erityisen hankalaa ja tapahtuu usein pitkällä aikavälillä. Ohjelmakauden valmisteluhetkellä monia ohjelman osa-alueita varjosti koronakriisistä aiheutuneet hankaluudet, jotka näkyivät esimerkiksi palvelusektorilla ja työllisyydessä. Tällä hetkellä talouden taantuma ja Venäjän hyökkäyssota ovat vaikuttavampia toimintaympäristötekijöitä taustalla. Viime vuosina teknologiakehitys on myös vauhdittunut merkittävästi. Tästä huomattava esimerkki on tekoälyn läpimurto. Vaikka itse haasteet eivät ole menettäneet merkitystään, toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet ongelmien painotuksiin. Esimerkiksi Venäjän hyökkäyssodan myötä turvallisuuspoliittinen näkökulma on korostunut voimakkaasti kaikilla ohjelman osa-alueilla.

Liite: Kyselylomake

Kysely Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 -ohjelman toimintaympäristön muutoksesta

1. Arvioi seuraavien ohjelmassa mainittujen haasteiden ajankohtaisuutta tämänhetkiseen toimintaympäristöön nähden.

- Ovatko mainitut haasteet ajankohtaisia tällä hetkellä?
 - Kyllä / Ei - Jos ei, miltä osin?
- Mitkä toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet kyseisiin haasteisiin?
- Mitä mahdollisia uusia haasteita on noussut esiin?

1.a TKI-haasteet

- Teknologisen ja taloudellisen kehityksen sekä ympäristöhaasteiden asettamat paineet elinkeinoelämälähtöistä TKI-toimintaa kohtaan
- Nopeasti kasvavien ja yksityisiin TKI-investointeihin kykenevien keskisuurten yritysten joukon rajallisuus
- Korkeakoulusektorilla kansainvälistymisen puutteellinen taso
- Ammatillisten oppilaitosten rooli TKI-kehittämisessä alihyödynnetty

1.b Digitaalisuushaasteet

- Osaavan työvoiman saatavuus
- Yritysten väliset huomattavat erot teknologioiden integroinnissa

1.c Vähähiilisyys- ja ilmastonmuutoshaasteet

- Kannusteiden luominen vähähiilisiin ratkaisuihin
- Siirtymään liittyvien epävarmuuksien tasoittaminen
- Ilmastonmuutokseen sopeutuminen pohjoisella arktisella alueella

1.d Työllisyys- ja osaamishaasteet

- Työikäisen väestön väheneminen
- Työttömyyden voimakas nousu (ohjelmassa painottuu vahvasti koronakriisin vaikutus)
- Työpaikkojen väheneminen perinteisiltä teollisuuden aloilta
- Työn murros
- Osaavan työvoiman saatavuus
- Osaamistason heikentyminen
- Työvoiman alhainen liikkuvuus maan sisällä
- Ilmastonmuutoksen aiheuttamat haasteet
- Sukupuolten välinen ammatillinen segregaatio

1.e Sosiaaliset haasteet

- Syrjäytyminen
- Aineellisen puutteen haasteet
- Ongelmat lasten ja nuorten sijaishuollossa sekä lastensuojelussa
- Yhteiskunnan sosioekonominen eriytyminen
- Päihde- ja mielenterveysongelmat

1.f Turpeesta luopumisen oikeudenmukaisen siirtymän haasteet

- Turvetuotannon alasajosta johtuvat sosioekonomiset ja ympäristölliset haasteet
- Turvealan työpaikkojen hupeneminen
- Kielteiset vaikutukset alueiden elinvoimalle

2. Miten ohjelma on pystynyt tähän mennessä vastaamaan strategiassa nimettyihin haasteisiin?

3. Miten Venäjän hyökkäyssota on vaikuttanut ohjelman toimintaympäristöön?

Vaikutuksia voit arvioida esimerkiksi seuraavien näkökohtien avulla:

- Vaikutukset talouteen ja työllisyyteen
- Vaikutukset turvallisuuteen
- Vaikutukset energiasektorilla
- Vaikutukset tuontiin
- Vaikutukset vientiin
- Vaikutukset matkailualalla

4. Onko muita toimintaympäristössä ilmenneitä muutoksia tai haasteita, joita haluat nostaa esiin?

www.rakennerahastot.fi | rakennerahastot@gov.fi

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

**Euroopan unionin
osarahoittama**